

Foto: BORUT KRANJC

Maruša Krese

nekdanje Jugoslavije. To je najbrž tudi vplivalo na povečano zanimanje za knjigo. Poleg tega sem v časopisu *Die Zeit* objavila daljši novinarski prispevek in svoje poglede na nastalo krizno situacijo. Nehote se je zbirko povežalo s tem dogajanjem in prebirali so jo kot vojno poezijo. Pravzaprav se pesmi lahko berejo tudi iz tega zornega kota, čeprav so bile napisane že kakih deset let prej. Ko je imel Kajetan Kovič nekoliko pozneje branje v berlinski BrechtHaus, me je opazil med občinstvom in pripomnil, da vidi nekoga, ki mu je naredil veliko uslugo, ker mu kot urednik ni izdal knjige, zdaj pa je izšla pri Suhrkampu. Malo cinično. Težko je ne imeti knjige v jeziku, v katerem pišeš. Za pesnika je takšen izid knjige vsekakor zelo pomemben, čeprav v domačem prostoru to dejstvo ni bilo posebej opaženo. Niti s strani strokovne javnosti. Mogoče le s kakim zajedljivim komentarjem, da bom zaradi sodelovanja z Suhrkampom preskrbljena za celo življenje. Nič ne bi imela proti, a take predstave so hudo zmotne. S honorarjem sem lahko plačala le enomesečno najemnino za stanovanje. Treba je vedeti, da je pred desetimi leti v Nemčiji samo od pisanja živelo le trinajst piscev. In mislim, da danes ni dosti bolje. To tudi nekaj pove.

Bevc: Literarna kritika vas je večkrat označila kot pesnico, ki se z izpovedno noto zavezuje družbeni stvarnosti, po drugi strani pa se predstavlja te kot sodobna popotnica, spopadate se s položajem tujke, prikažete se kot ženska z veliko izkušnjo, bolečino in radostjo. Zdi se, da je najintimnejši del poezije vezan na otroke, z njimi in preko njih se vzpostavlja poetičnost vsakdana. V neki pesmi zapišete: "Ljubi otroci, ne vem, če zmorem še enkrat skozi led ..." Toda trpkost pogosto presegate z ironično distanco, humorjem in ne nazadnje z iskrenostjo.

Krese: Za otroke v nadaljevanju zapišem tudi: "... mogoče bo vam uspelo, kjer je meni spodrsnilo ..." Poglejte, kot svobodna ustvarjalka, ki deluje izven matične dežele, sem najbrž šla skozi prenekatero izkušnjo. Ne bom govorila o feminizmu, ker mislim, da si, če si samohranilka s tremi otroki, preprosto feministka. Niti nimaš druge izbire. Ne vem, zakaj bi to posebej poudarjala. Bolj zanimivo je seveda, kaj lahko vse to potegne za sabo. Odnos do sveta in ljudi je tudi zaradi tega prav gotovo drugačen. Pogled se razširi in opaziš marsikaj, kar se te drugače mogoče ne bi dotaknilo. Del svoje nomadske izkušnje sem osvetlila tudi v zbirki z naslovom *Yorkshire torba*. Torba je postala simbol, a v resnici sem jo dobila kot darilo pred mnogo leti od prijateljic, ker sem si že od mladosti, ko sem prvič prebrala *Viharni vrh* Emily Brontë, želela v Yorkshire. Torba potuje z mano po svetu. "Lahko nesem torbo za Yorkshire v puščavo ali pa v Benetke.

Lahko jo nesem na morje ali pa v sveto deželo. V njo lahko spravim vse pravice tega sveta in jo zaklenem ...” Čeprav sem to velikokrat obljubljala in sem bila dvakrat po leto dni v Angliji, do Yorskshira nikoli nisem prišla. In dvomim, da kdaj bom. Toda včasih pomislim, da je v torbi spravljeno moje življenje. Skupaj z otroštvom. Ko sem še verjela, da imaš na koncu srca droben kristal, s katerim se pogovarjaš. Še vedno ga imam in še vedno se pogovarjam z njim. Mogoče me je zato v življenju najbolj pretresla emocionalna nepoštenost. In zato tudi v poeziji stavim na iskrenost.

Bevc: Pesniške zbirke, ki so sledile – *Postaje, Pjesme iz Sarajeva, Beseda, Selbst das Testaments ging verloren/Še testament se je izgubil, Yorkshire torba, Danes ne* –, so vam skupaj s številnimi branji in predstavitvami utrdile položaj pesnice v nemško govorečem prostoru. Posebna zgodba pa je za knjigo pesmi *Beseda*, ki je kot *Pjesme iz Sarajeva* izšla v času vojne v Bosni. Kako se je zgodba začela?

Krese: Po eni strani je to povezano z mojim sodelovanjem z berlinskim radiem, po drugi je šlo za mojo osebno odločitev. Kmalu po začetku vojne v Jugoslaviji in še pred vojno v Bosni je bilo v Evropi veliko iniciativ in organizacij, ki so vsaka po svoje, bolj in manj uspešno, poskušale pomagati žrtvam vojne, a ne vem, ali je bilo vsako delovanje smiselno. Spomnim se konference v Ukrajini, na kateri se je razpravljalo o položaju Jugoslavije. V Ukrajini! Konferenco sta organizirala Soroš in neka francoska levičarska organizacija. Pokazali so nam celo Hišo miru, ki so jo v ta namen zgradili. Lepo, ne. Samo ... Leta 1992 je bila na konferenci v Ohridu recimo ustanovljena skupina za medije, sprejet je bil dogovor, da bo poskrbela za to, da bosta v Sarajevo poslana dva tuja novinarja, dva sarajevska pa bosta za nekaj časa odpotovala v Nemčijo. Akcija je stekla šele leta 1996! Postavilo se mi je vprašanje o učinkovitosti takih delovanj; dosti denarja je tudi odtekalo v prazno. Ravno v tem času so me poklicale igralke, ki so izvajale mojo radijsko igro *Der Wind weht gegen Mittag und kommt herum zum Mitternacht.../Veter piha opoldne in pride naokrog opolnoči* ..., in me spraševale, kako bi lahko pomagale. Veliko stvari sem v tistem času napisala in rekla, toda hotela sem stati za tem z dejanji. Ni mi bilo dovolj, da sem se udeleževala konferenc, na katerih se je samo razpredalo o rešitvah. Zdelo se mi je, da lahko nekaj naredim. Poleg tega se je veliko govorilo in pisalo o ljudeh, ki so zapustili Sarajevo in poiskali zatočišče v Evropi, o ljudeh, ki so tam ostali, pa se je vedelo zelo malo. Jasno, da nisem imela predstave, kako bom sploh prišla v Sarajevo. In predvsem nisem vedela, kako bom spravila tja denar, ki so ga zbrale

različne organizacije v Berlinu, številni igralci, akademije, šole, senat, denar, ki so ga zbrali na Frankfurtskem sejmu ... V bistvu sem pomagala graditi mostove med državama in v treh letih sem skoraj tridesetkrat odpotovala v Sarajevo in vsakič ostala tam po nekaj tednov. Spomnim se, da po prvem obisku zaradi pretresenosti nekaj časa nisem mogla govoriti o tem, kaj se dogaja, in čeprav sem ves čas snemala, sem šele po tretjem obisku mesta lahko naredila novinarski prispevek; pred tem sem napisala knjigo pesmi, posvečenih temu mestu.

Bevc: V uvodni pesmi ste zapisali: "V tem mestu sem se svoje življenje naučila ..."

Krese: Mogoče sem samo spoznala neko drugo podobo sveta. Še zdaj ne morem verjeti, da so ljudje lahko vse to zdržali. Moraš jih občudovati. In če samo pomislim na njihov humor, ki je bil neuničljiv. Ob prvem srečanju so me izredno lepo sprejeli, bila sem ena prvih ljudi iz nekdanje Jugoslavije, veliko stvari, ki so jih morali nešteto krat pojasnjevati tujcem, meni ni bilo treba. Hkrati se mi je ob vsem trpljenju, ki sem ga videla, moja življenjska zgodba zazdela smešna. V ekstremnih situacijah se je razkrivalo toliko človeške topline, solidarnosti, prijateljstva. Moja knjiga je bila v Sarajevu objavljena prej, kot je izšla slovenska izdaja. Nekaj pesmi sem pokazala sarajevskim prijateljem, ki so se z navdušenjem zavzeli za izdajo. Pozneje so me po satelitu spraševali za barvo platnic in papirja, ker niso imeli belega papirja. V smehu sem jim dejala, da edino, če bo zelena. Muslimanska barva. Tako je to zelena knjiga. Ko so v Berlinu prijatelji iz bivše Jugoslavije videli to knjigo, so me začeli prepričevati, da je to dokaz, da so tudi Bosanci veliki muslimanski nacionalisti. Niso razumeli, da je bil to tisti sarajevski vojni humor, ki sem si ga kar hitro prisvojila. Ko sem pisala pesmi o Sarajevu, sem vedela, da se bom v to mesto še velikokrat vračala. In da me bo ta tematika spremljala do konca življenja. In res je še vedno prisotna. Tudi v pesniški zbirki, ki je izšla dosti pozneje, *Še testament se je izgubil*.

Bevc: Nemški predsednik vas je nagradil z zlatim križem za humanitarno in kulturno posredništvo med Bosno in Nemčijo. Ste Sarajevo obiskali tudi po koncu vojne?

Krese: Dosti pozneje. Med vojno od leta 1992 do 1995. Leta 1994 mi je to mesto predstavljalo zadnjo postojanko tiste urbane Jugoslavije, ki sem jo nekoč živela. Sicer sem se vmes neprestano spraševala, kje hudič sem

res živela. In danes je to mesto še vedno mesto brez upanja. Pravzaprav to velja za celo deželo. Bosna je razdeljena, zdi se, da ni nobene komunikacije med bosanskimi Srbi, Hrvati in, ne vem, težko rečem, muslimani. Zame so še vedno Bosanci ... Še vedno je prisotnega toliko sovraštva. Novega. In novih bolečin. Zagrenjenosti in občutka zapuščenosti. Letos poleti, ko sem bila na Sarajevskem filmskem festivalu in sta prišla v mesto Brad Pitt in Angelina Jolie, sem se zjokala. Ob veselju ljudi mi je šlo na jok. Pomislila sem, da je tako kot med vojno. Koliko ljudem še vedno pomeni en tak obisk, koliko je takrat pomenil tak obisk. Le nismo sami. Spomnim se, da je pol leta po končani vojni v Mostar prišel nemški zunanji minister in govoril o tem, da je nujna komunikacija med ljudmi. Toda Nemčija je potrebovala skoraj dvajset let, da se je spregovorilo besede druga svetovna vojna. Ljudje ne morejo takoj po koncu vojne začeti graditi mostov. Potreben je čas. Na enem od povojnih obiskov smo predstavljali tudi izdajo časopisa *Lettre International*; v Bosni so se v njem predstavljali nemški pisatelji v bosanščini, v Nemčiji pa bosanski v nemščini. Tudi tako so se pozneje vzpostavljala sodelovanja in so se ohranjali stiki.

Bevc: Kot novinarka pa ne sodelujete samo z nemškim nacionalnim radiem. Pišete tudi za *Die Zeit*, *Berliner Zeitung*, *TAZ*, *Manuskripte*, *Lettre International*, *Manuskripte* ... Veliko pozornosti je zbudil vaš prispevek o krizni situaciji v Jugoslaviji, ki je izšel ravno v času vojne v Sloveniji. Zakaj?

Krese: Na prvi dan vojne v Sloveniji so me poklicali iz redakcije *Die Zeita* in me prosili, da bi napisala članek o slovenski literaturi. O tem nisem hotela pisati, v tistem trenutku tega res ne bi mogla. Na njihovo vztrajanje, da vendarle želijo "nekaj" o Sloveniji, sem jim ponudila, da napišem svoje osebno razmišljanje o nastali situaciji v Jugoslaviji, vprašanje pa je seveda, če bo politično korektno. Dogovorili smo se za prispevek, izhodišče pa je bila moja prigoda, saj so mi ravno v tistem času ukradli potni list. Potni list države, ki v tistem trenutku ni več obstajala, hkrati pa je to bil edini dokument, s katerim sem lahko v Nemčiji dokazala svoj uradni obstoj. Kakor koli, v pisanju sem se dotaknila tega, kaj je meni pomenila Jugoslavija. Ne politično, ampak geografsko. Kaj je nekoč pomenilo, če si rekel, da si iz Jugoslavije. Spominjam se, kako smo na potovanjih po svetu s ponosom pripovedovali, od kod prihajamo. Ne glede na to, koliko umetnikov, ne samo pisateljev, je dobivalo nagrade v Jugoslaviji, se je med njimi izoblikoval neki zid, pa pravzaprav ne vem, od kod in zakaj se je pojavil. Tega po človeški plati preprosto nisem mogla razumeti. Potem sem se v prispevku dotaknila tudi vprašanja vračanja emigrantov iz Argentine in problema nekdanje

stalinistične cenzure. Ko sem se ozirala po medijih, se mi je zazdelo, da je v tej naši novi demokraciji že dolgo na pohodu nova stalinistična generacija. Na nekem prehodu po prelepem vrtu devinskega gradu z Nikom Grafenaurjem mi je ta na pol za šalo, na pol za res razložil, da Slovenci ne bomo zdravi, dokler ne bomo imeli svojega kralja. Lahko sem samo pripomnila, da upam, da bo ta kralj lep. To je bilo še pred razpadom Jugoslavije. A ko si zdaj ogledujem nekatere kandidate za predsednike vlade, ki se pojavljajo s svojimi družinami, imam občutek, da je na pohodu kraljevska dinastija. Rastko Močnik se je pred časom spomnil na ta prispevek in mi rekel, da je moje besedilo zdaj končno zaključeno. Tudi kralja lahko najdemo. Ampak drugače sem v tekstu opozorila na preprosto dejstvo, kako v iskanju krivde za nastalo situacijo ogromno krivde zvrčamo na "brate z juga", sebe pa ne vzamemo pod drobnogled. Stvar najbrž ne more biti popolnoma črno-bela. No, po objavi članka me Slovenci niso več vabili, zato pa sem dobila kar nekaj groženj in čudnih telefonskih klicev, da smo nazadnje morali zamenjati številko. Otroci so bili precej zbegani. Toliko o svobodi pisane besede. Takrat je bilo težko. Če si bil kritičen do "svojih", je to takoj pomenilo, da si prosrbski ali Jugonostalgicar ali sam bog ve kaj.

Bevc: Zaradi svojih prispevkov na temo antinacionalizma ste bili uvrščeni med 100 najpomembnejših Evropejk. Projekt, ki sta ga od leta 2002 imeli fotografinja Bettine Flitner in pisateljica Alice Schwarzer, je med predstavljenimi ženskami vključeval tudi nemško kanclerko Angela Merkel, finsko predsednico Tarjo Halonen, pisateljici Herto Müller in Elfriede Jelinek, igralko Franko Potente, filozofinjo Simone de Beauvoir in mnoge druge. Toda na neki način sta na večnacionalni problem in brez nacionalizma opozorili že z objavo, radijsko in književno, osebnih in političnih pisem treh predstavnic nekdanje Jugoslavije. Kot radijska igra je bila objava razglašena za najboljšo radijsko igro v nemško govorečem prostoru julija 1993, kot knjiga pa nosi naslov *Briefe von Frauen über Krieg und Nationalismus/Pisma žensk o vojni in nacionalizmu*. Kdo so vaše ženske?

Krese: To so bile dramatičarka Biljana Jovanović iz Beograda, srbska pesnica Radmila Lazić, hrvaška filozofinja Rada Iveković, Duška Perišić Osti iz Sarajeva pa je prispevala uvodno misel. Knjiga je nastala po naročilu založbe Suhrkamp ravno v začetku vojne v Bosni. Urednica berlinskega radia je želela prispevek in tako sem naredila tudi radijsko igro. Predvsem se mi je zdelo pomembno poudariti, da ni pomembno, od kod prihajaš. Ljudi združujejo predvsem podobni pogledi na pereče dogodke, ki presegajo nacionalno določenost.

Bevc: Podoben ustvarjalni lok, povezavo radijskega in tiskanega medija, lahko najdemo tudi pri knjigi *Vse moje vojne*, ki je izšla pri Mladinski knjigi, s katero ste se znova predstavili slovenskemu bralstvu. Sporočilo knjige je jasno: Na vojne nikoli ne bi smeli postati neobčutljivi. Ali je bilo to opozorilo eden od razlogov za pisanje?

Krese: Nedvomno knjigo razumem kot enega mojih odmevov na srečanje z vojno. A na sprožilec sem pritisnila, ko sem po televiziji spremljala dogajanje v Iraku, poslušala številne diskusije in bila pozorna na takratno delovanje OZN. Kot da je znova oživel moj spomin na vojno v Bosni. Vprašala sem se, v kakšnem svetu živimo. Na kakšen način v resnici sprejemamo informacije. Ali sploh kdo ve, da so bili v Mozambiku ubiti trije milijoni ljudi? Začela sem delati raziskave o kriznih žariščih in vojnah po svetu ter si izpisovati podatke o žrtvah. Leta tega in tega je bilo toliko in toliko mrtvih. Grozljive številke. Ki niso samo številke. Kot da pozabljamo, da se za vsako številko skriva človeško bitje! V pripovednem postopku sem se odločila za kombiniranje različnih materialov, pisem, dnevnikov, sporočil, političnih komentarjev, pogovorov prek skypa, minimalističnih zgodb. Dotaknila sem se vojnega dogajanja v Sarajevu, Palestini, Azarbejdžanu, nasilja v Mehiki in Albaniji ... V domačih odzivih sem naletela na pripombo, da Slovenci ne maramo vojn. Za božjo voljo, kdo pa jih mara. Toda to še ne pomeni, da kot pisatelji o tej realnosti ne bomo pisali in govorili.

Bevc: O realnosti obdobja po drugi svetovni vojni pa ste spregovorili v delu *Von der Bora verweht/Burja jih je odnesla ...*

Maruša: Poglejte, mladost sem preživljala v optimistični veri, da se grozodejstva druge svetovne vojne ne morejo ponoviti. Ko se je začelo "sranje" v Jugoslaviji, me je med drugim na neki način začela preganjati usoda generacije moje mame. Vprašala sem se, kaj se je dogajalo z nekdanjimi partizankami, ki so po končani kalvariji poskušale zaživeti normalno življenje. To so bile mlade ženske. Po vojni jih je oblast novačila, da bi sprejemale neke politične funkcije, a so se temu upirale, hotele so nadaljevati življenje tam, kjer se je ustavilo. Mojo mamo so leta 1941 izključili iz novomeške gimnazije, bila je partizanka, potem je hotela nadaljevati šolanje, pa se je morala kar pet let boriti, da so ji dovolili študirati. V knjigi sem se osredotočila na prva povojna leta in predvsem na to, kako nekdanje udeleženke vojne danes gledajo na to. Spet sem vzela v precep različne usode, poleg zgodbe moje mame še zgodbo žene iz Sarajeva in zgodbo

Rankovičeve žene, ki je skupaj z mojo mamo obiskovala novomeško gimnazijo. Torej: tri različne ženske v povojni situaciji v pogledu nazaj.

Bevc: Te tematike se delno lotevate v nastajajočem romanu z delovnim naslovom *Da me je strah*. Z namenom, da podrobneje pregledate obstoječe gradivo in dokumentacijo, ste mesec dni preživel v Gogini pisateljski rezidenci v Novem mestu. Zakaj raziskava?

Krese: Kot otrok sem seveda slišala veliko zgodb o tem, kaj se je komu med vojno zgodilo, kje se je to dogajalo. Spomin je varljiv, še zlasti, ker si kot otrok o slišnem ustvarjaš posebno predstavo. Zdaj poskušam zbirati realne podobe, preverjam datume, brskam po arhivih. Zgodbo v knjigi pripovedujejo moški, ženska in otrok, dosti je biografskih elementov, ustavljam se ob drobnih dogodkih. Kaj se recimo dogaja, ko čepiš v snegu, čakaš na nemški napad in ne dovoliš, da bi te bilo strah, zraven pa se ukvarjaš s krči v trebuhu. Ljudje so tudi v času, ki terja heroje, samo ljudje. In zdaj, ko je propadel svet, ki ga je ta nekdanja generacija gradila, se mi zdi o tem pomembno spregovoriti. Mogoče tudi zato, ker sem se ob zadnjem obisku po mnogih letih v Sarajevu zavedla, da je bila to zame zadnja postojanka urbane Jugoslavije, v kateri smo konec koncev vsi živeli. Tako jaz kot moji starši.

Bevc: V precep ste vzeli tudi "turške zgodbe". Ko ste bili leto dni mestna pisateljica v Gradcu, so vas povabili, da glede na izhodišča festivala DIVAN pripravite predlog novega projekta. Kaj je to potegnilo za sabo?

Krese: Glede na izhodišča festivala, na katerem so se Avstrijci ukvarjali s problematiko vzhoda, sem se zavedla, da imajo vrsto priseljencev, ki bodo nemara za razjasnitev situacije bolj merodajni. V Avstriji vendar živi ogromno Turkov, Kurdov ... Zakaj ne bi njih vključili v projekt, in sicer tako, da bi predstavila njihova življenja, sem predlagala. In to ne samo življenja priseljencev, ampak tudi njihovih sorodnikov v Turčiji. Projekt je bil finančno podprt, delala sem intervjuje, Meta fotografije, skupaj sva obiskovali turške družine na avstrijskem Štajerskem in nato še njihove družine in prijatelje v Turčiji. Zelo me je presenetilo, kako hitro so bili pripravljeni sodelovati pri projektu, a tiste, ki živijo v Gradcu, sem v zapisu vseeno navedla samo s spremenjenimi začetnicami imen. Nastali sta dve knjigi in postavljenih je bilo pet razstav. Projekt sva delali dve leti.

Bevc: In kakšne so zgodbe iz knjige?

Krese: V njih se predstavljajo predstavniki najrazličnejših generacij Turkov. Starejši, ki niti nemško ne govorijo, in mladi, ki na neki način zelo trpijo, ker njihovi starši še vedno živijo tako kot takrat, ko so prišli iz Turčije, in se ne zavedajo, da je medtem minilo dosti časa, hkrati pa se zavedajo, da je Turčija v svojem razvoju naredila veliko korakov naprej. Prihajajo pa iz res zelo revnih družin. Recimo iz južne in vzhodne Anatolije, kjer med posameznimi kraji niti cestnih povezav ni. Najbolj me je presenetilo, da ženske niso samo pod "udarom moških", ampak jih zatirajo starejše ženske. Nekako se je bilo lažje pogovarjati s starimi moškimi kot z ženskami. Za mnoge turške ženske sploh nisva bili ženski. V nekaterih domovih sva naleteli na dober del prikrite agresije. Med intervjuvanci v Avstriji je veliko starejših Turkov menilo, da Turčije nikoli ne bi zapustili, če bi bilo takrat tam tako dobro kot zdaj, nasprotno pa se ženske nikoli ne bi vrnile. No, problem, ki se lahko pri takem delu pojavi, je, da kot zapisovalec zgodb zelo hitro dobiš vlogo socialne delavke. Včasih sem imela občutek, da želijo od mene dobiti nekaj, česar jim ne morem dati. A vendarle. Posledica "turškega projekta" je bila med drugim ta, da sva s sestro pomagali urediti, da so za turške priseljence začeli organizirati tečaje nemščine. Mame so namreč prihajale po otroke v šolo in niso znale jezika, učitelji pa so se pritoževali, da z njimi ne morejo vzpostaviti komunikacije. Pomembna je bila tudi lanska postavitev velike razstave v parlamentu. Na fotografijah so Turki, moški, ženske in otroci v predsedniških pozah, za fotografijami sta belo in rdeče platno, barvi s turške in avstrijske zastave. Nasproti vsakega portreta je fotografija pokrajine, iz katere prihaja portretiranec. Mislim, da je pomembno, da se nekaj takega predstavi tudi v parlamentu. Pravzaprav je bila to politična razstava. Rada bi videla, kako bi bilo, če bi pri nas v parlament postavili fotografije izbrisanih ...

Bevc: Drugače je zastavljena zbirka vaših kratkih zgodb *Vsi moji božiči*, za katero ste leta 2008 prejeli nagrado fabula časopisne hiše Dnevnik in ljubljanske Študentske založbe za najboljšo zbirko kratkih zgodb. Vaši božiči so se dogajali na različnih koncih sveta, v Ljubljani, Londonu, Iowi, New Yorku, Berlinu, Sarajevu ..., popisani so v realističnih drobnih zgodbah, daleč od čaščenja konvencionalnih praznovanj, bolj kot po cimetovih paličicah zgodbe zadišijo po intimnih dnevniških zapisih. Ki znova razgaljajo.

Krese: Včasih sem si zaradi skrbi, da bi nekako zadostila uveljavljenim standardom družinskih običajev božičnega praznovanja zaželela, da bi

bila sama. Ko so otroci odrasli, sem neko zimo res dočkala ta trenutek. Pravzaprav do božiča nikoli nisem imela posebno posvečenega odnosa, zame je bil to čisto vsakdanji dan, prebijala sem se skozi mesto, da bi pri optiku dvignila leče. Srečevala sem ljudi z darilnimi paketi, vsepovsod so svetile lučke, na oknih so gorele sveče. Nenadoma so me oblile solze, v meni se je nekaj prelomilo, vrnila sem se domov, sedla za računalnik in začela pisati božične zgodbe. Nekatero od njih sem predstavila urednici nemškega radia, ki me je prepričala, da iz njih naredim radijsko igro. Še zdaj jo vsake toliko časa predvajajo na nemškem radiu. Potem sem naredila knjižno verzijo, pet let je zaman čakala pri Cankarjevi založbi, potem sem jo ponudila Mladinski knjigi, medtem je knjiga izšla v Nemčiji, no, in nazadnje dočkala slovensko izdajo. In nagrado.

Bevc: Redko kateri konec leta ste dočkali v Ljubljani. Zelo zgodaj ste namreč postali popotnica.

Krese: Sem Ljubljancanka, to mesto imam rada, toda bivanje v njem me je že v mladosti dušilo. Takoj po maturi sem jo mahnila v London in potem v Avstralijo. Moja poznejša zgodnja potovanja so bila večkrat povezana s študijskimi izpopolnjevanji, po diplomi iz primerjalne književnosti in umetnostne zgodovine sem namreč delala podiplomski študij iz psihoterapije in pozneje tudi delala kot psihoterapevtka. Zanimivo je, da sem do prvih stikov s tem prišla ob spoznavanju novih umetniških praks, v Ameriki sem spremljala produkcije in delavnice eksperimentalnega gledališča, *open theatra*, *leaving theatra*, ki so vključevale tudi psihodramo. V stik z nekaterimi psihološkimi pristopi pa sem prišla tudi s spremljanjem delovanja naše skupine Pupilja Ferkeverk, ki je z vrsto inovativnih pristopov vpeljala številne novosti. Svoje je potem prispevalo predvsem enoletno študijsko izpopolnjevanje v Angliji, pa poznejše delo s pacienti v Tübingenu, kar me je nazadnje pripeljalo do Nemčije. V okviru svoje prakse sem izoblikovala tudi svojo metodo, združevala psihodramo, geštalt, tajči, jogo, bioenergijo ... Še med bivanjem v Ljubljani sem delala na Centru za mentalno zdravje in v Klubu za preventivno zdravljenje narkomanije. Vsemirje, tako se je klub imenoval, je takrat delovalo kot zbirališče malo drugačnih, bolj radovednih ljudi. Nad Vsemirjem in nad menoj je držal roko profesor Lev Milčinski, človek, ki je moji generaciji veliko dal. Spomnim se Roze, ne vem, če ni takrat še hodil v gimnazijo, ki je prišel in rekel, da bi imel rad otroško gledališko skupino. Tako so "moral" k njemu hoditi moji otroci in otroci prijateljev. Ko zdaj pomislim, se zavedam, kaj vse smo takrat počeli. Kaj vse je bilo možno početi. Jogo, taj

či, Alexandrovo tehniko, bioenergijo, *Primal Scream* ... še in še. Precej teh mladih ljudi je rado odhajalo v Šempas, v prvo "komuno", ki so jo ustanovili nekateri bivši člani skupine OHO. Pozneje sem v Nemčiji delo terapevtke postopoma opustila, zamenjalo ga je obsežnejše delovanje na novinarskem področju. Pisala pa sem že v študentskih časih, najprej prozo, ki je izhajala v literarni prilogi takratne Mladine Mlada pota. Ta proza je bila celo označena za enega prvih primerov naše "haš proze". Pisanje sem pozneje zaradi družinskih, službenih in študijskih obveznosti za nekaj časa opustila, a sem z njim nadaljevala v osemdesetih letih. In še vedno nadaljujem.

Bevc: Zdi se, da za pisanje potrebujete angažirano življenje, nenehen stik z dogajanjem po svetu. Večkrat ste sodelovali na najrazličnejših literarnih festivalih, verjetno vas je najdaljše festivalsko dogajanje doletelo lani v Cartageni, kjer ste se udeležili kar treh festivalov. Kakšna pa je izkušnja iz Nikaragve? V *Lonely Planetu* je menda zapisano, da imajo tam pesniki takšen status kot hollywoodski zvezniki v Ameriki.

Krese: Najbrž res. Saj ne vem, ali bi se zaradi tega človek smejal ali jokal. Ko sem v Nikaragvi prvo jutro stopila iz hotela, me je pred njim čakalo kakih petdeset otrok, v rokah so imeli vsak svoj zvezek, v katerega sem morala napisati kratko pesmico in se podpisati. Tudi sicer je bilo na vsakem koraku veliko slavlje, kamor koli smo pesniki prišli, sta nas pričakali godba in glasba. Ko pa sta se prikazala Ernesto Cardinal in Gioconda Belli sreče in ponosa ni bilo konec. Treba je vedeti, da je v Južni Ameriki poezija tudi politično dejanje in pesniki so politično angažirani. Med branjem poezije se na trgu zbere tudi do pet tisoč ljudi. Pa ne zato, ker bi prišli gledat pesnika kot kakšnega hollywoodskega zvezdnika. V resnici se začuti, da so prišli poslušat poezijo. Beseda je tu sveta. Predvsem politično angažirana poezija.

Bevc: Na zadnjem protestnem shodu v Ljubljani pesnikov ni bilo slišati, med protestniki pa je bilo veliko udeležencev študentskega gibanja iz leta 1968. Udeležili ste se enega in drugega ...

Krese: Ko sem se pogovarjala s kolegi iz tistih časov, so mi razlagali, da je takrat šlo zares, ne tako kot danes ... Ne vem, če smo tako zares mislili, najbrž smo ga predvsem "lomili". Rada se spominjam tistih časov. In seveda je bilo marsikaj drugače. Dogajale so se pač male revolucije. Zdaj si je kaj takega težko zamisliti, a tedaj je bil velik napor že to, da si

se sprehodil po Ljubljani v kavbojkah ali bos, z otrokom v nahrbtniku. Predvsem pa smo se veliko družili, si izmenjavali knjige in informacije z najrazličnejših področij. Bili smo del nekega gibanja, svetovnega, ki je vključevalo tudi umetniško dogajanje. S potovanj smo prinašali knjige in jih posojali drug drugemu. Informacije z različnih koncev sveta so tako kljub vsemu zelo hitro prihajale do nas. Sama nikoli nisem bila predstavnica neke politične struje, a vprašanje je, kakšno hotenje je stalo za študentskim gibanjem '68. leta. Na zahodu so se stegovali po socializmu in komunizmu, mi pa ... Ko sva pred dvema letoma s sestro v zbiljskem domu za ostarele obiskali zdaj že pokojnega fotografa Edija Šelhausa, nama je pokazal svoj arhiv. V njem so tudi fotografije, ki prikazujejo zasedbo Filozofske fakultete leta 1970. Na eni od njih je velik plakat z napisom: *Za boj proti komunizmu za komunizem*. Ne vem, če bi danes študentje izobesili transparent, ki bi se ukvarjal z ideologijo, na kakršen koli način že. Res so bili drugačni časi. Ali pa ne. Žal mi je, da trenutno nisem v Ljubljani. Zadnjič mi je prijateljica z Youtuba poslala posnetek zasedbe Filozofske fakultete. Na njem je sem videla svojega najmlajšega sina, ki je zadnjih šest let v glavnem preživel pri zapatistih, v Gvatemali, Kolumbiji, Boliviji in Venezueli. Priznam, da sem bila vesela. Torej, gremo naprej.